

primere bezočne pljačke. Nema govora da se za tu opštu pljačku nije znalo, jer su naši sindikalisti blagovremeno upozoravali na tu pojavu i očajnički tražili da nadležni organi tome stanu na put. Bez obzira što su unutar sindikata imali podršku za tu borbu, po pravilu su bili poraženi. Porazili su ih zastupnici sumnjivog kapitala. Time nisu bili poraženi samo sindikati, već i država vođena od stranaka koje su formalno bile članice Socijalističke internacionale, a stvarno servis takvih kvazi kapitalista. U situaciji kada se masovno gase radna mesta, sistematski i radikalno umanjuju prava radnika, sve češće dolazi do štrajkova i protesta radnika kojima ne pomažu ni sindikati koji su skoro sasvim marginalizovani i pacifikovani. Beznađe je tako duboko da su bivale sve češće pojave da se radnici u očajanju upuštaju u samopovređivanje i suicid.

Država, zainteresovana za bar prividan red, rad i mir, se laća igre socijalnog dijaloga i uvlači sindikate u tripartitna tela zvana Socijalno ekonomski saveti, koji realno ni o čemu ne odlučuju, čak im se uskraćuje i samo izjašnjavanje o pitanjima važnim za položaj radništva. Sindikalisti i dalje uporno sede u tim telima, obezbeđujući tako državi „demokratski“ i „socijalni“ alibi za dalje isključivanje radništva iz procesa koji se tiču njihovih egzistencijalnih pitanja. Ako socijalnog dijaloga nema u preduzeću, a nema ga, ne može ga biti ni na drugim nivoima, jer sindikati svoju snagu crpe iz snage članstva. Nema pravog socijalnog dijaloga bez prave socijalne borbe i pritiska na drugu stranu da prihvati stvarni dijalog, a ne da se on samo glumi dok društvo sve dublje tone.

Kako objasniti nespornost sindikata da bar pokušaju da se protestima, a ja drugi način ne vidim, nametnu kao snažan i nezaobilazan faktor koji može i treba da utiče na društvene tokove? Kažu, članstvo je inertno, zahvaćeno apatijom. Pa, čiji je posao da ih pokrenu i artikulišu evidentno radničko nezadovoljstvo? Ne možete radnike prosto pozvati na protest. To nikada ne daje rezultat. Morate osmisliti akciju, temeljito je i dugo pripremati, upoznati članstvo sa ciljevima i tek onda možete očekivati da se članstvo odazove. Čini mi se da tvrdnja da članstvo nije spremno na učešće u protestima ne stoji i da je samo izgovor za inertnost onih koji su izabrani i plaćeni da objedinjuju pojedinačna nezadovoljstva i pretoče ih u zajedničku akciju. Situaciju dodatno otežava rascepanost sindikalne scene i međusobni animoziteti koje pokazuju vođstva tih sindikata. Ako radnički interes nije podeljen, kako objasniti toliku podeljenost među vođstvima različitih sindikata? Koji su tu interesi u igri? Odakle sam počeo? Od osećaja da jedini postojeći sindikat nije bio u funkciji potreba članstva. Šta se od tada promenilo? Samo broj takvih sindikata, a razlozi inertnosti su davnašnji.

No, da li su samo sindikati krivi i da li su baš oni najveći krivci? Članstvu sigurno jesu, ali objektivno možda i nisu. Demokratski reformatori nisu vodili računa o podvojenosti društva i obavezi da svim stranama treba da obezbede uslove za razvoj i adekvatan uticaj na društvene i ekonomske tokove, a oni su bili izabrani i plaćeni da obave taj posao. Ne može biti ni govora da nisu znali da, ako već pretenduju da stvore demokratsko društvo, moraju voditi računa o uslovima koji omogućavaju artikulisanje različitih interesa. Kreirali su demokratiju samo za jednu stranu i još očekivali aplauze. Kao da je moguć aplauz jednom rukom. Očito je da je naše učešće u promenama izigrano, da smo samo upotrebljeni i da je neophodna ponovna mobilizacija članstva, jer socijalna država nije niti može biti poklon, ona je uvek bila rezultat radničke borbe, pa će tako biti i kod nas.

Da vidimo kako izgleda ta strana za čije interese su zapravo reforme blagonaklono

kreirane? To bi trebalo da su kapitalisti, ali se u uslovima tajkunske-partijskih simbioza teško može potvrditi da se radi o kapitalistima. Logično bi bilo da se kapitalista trudi da unapredi delatnost preduzeća koje mu je na ovaj ili onaj način dopalo šaka. Ovde to nije bio uobičajen slučaj. Uobičajeno je bilo da takvima volšebno dopadne šaka više preduzeća i da ih oni volšebno sva unište, a da istovremeno volšebno naraste kapital nekog šesnaestog njihovog preduzeća koje je ko zna gde registrovano. Patrije i političari se tome ne protive principijelno, već se kavže oko toga ko će kojeg tajkuna privući na svoju stranu. Taj njihov sukob nije u funkciji sređivanja stanja u Srbiji, već u funkciji preraspodele otetog. Kriminalci, a o njima je ovde reč, su krivi samo onda i onoliko koliko nisu u simbiozi sa vladajućim strukturama. Ako su u simbiozi onda su ugledni, doduše kontraverzni, biznismeni.

Za sindikate je situacija čista, nemaju drugog oslonca, osim članstva i simpatizera. Nije malo ako se dobro organizuju i ako objedine snage. Dakle, imamo kvazi državu, kvazi kapitaliste i samo nam još fale kvazi sindikati. Da li će vlasti uspeti u svom naumu da korumpiraju vodeće sindikaliste, bogato nagrađujući njihovo učešće u upravnim odborima javnih preduzeća, socijalno ekonomskim savetima i raznim fondovima i tako ih odvojiti od članstva, ili će ti sindikalisti biti plaćeni isključivo od članarine i sindiklanih sredstava i time biti obavezani da slušaju članstvo i sviraju muziku koju ono naručuje?

Jaćim Milunović

Izdavač:
Učitelj neznalica i njegovi komiteti
Imenovati TO ratom
CZKD
Urednik:
Ivan Zlatić
Dizajn i prelom:
Matija Medenica
Štampa:
Fotokopirnica „Student“



Imenovati TO ratom



ROSA LUXEMBURG STIFTUNG SOUTHEAST EUROPE



Projekat finansiraju Evropska unija kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava i Holandska Ambasada u Beogradu po programu Matra Embassy Programme. Sadržaj ovog štampanog materijala je isključiva odgovornost CZKDa i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stav Evropske unije.

za samoobrazovanje

Riliten

n°19-20/27.12.12 društvena pitanja

Radnici i proizvodnja ratova – radnici u rušenju Miloševića

U okviru projekta Imenovati TO ratom, koji realizuje Centar za kulturnu dekontaminaciju uz podršku Evropske unije kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava (EIDHR), organizovaće se serija od pet diskusija na temu „Radnici i politička proizvodnja ratova na Balkanu u devedesetim godinama“, od decembra 2012. do marta 2013. godine. Druga u seriji diskusija, ne temu „Radnici u rušenju Miloševićeve naciokratske socijalističko-kapitalističke tvorevine“, održaće se 26. januara 2013. godine u Centru za kulturnu dekontaminaciju – Paviljon Veljković. Uvodna izlaganja daće sociolog Srećko Mihailović (pregled predizbornih i izbornih opredeljenja građana Srbije – predsednički izbori 24.

septembra 2000. godine sa stanovišta socio-klasne strukture društva, sa naglaskom na izbrona opredeljenja radnika i prethodnu dinamiku), sociološkinja Nada Novaković (pregled štrajkova u Srbiji tokom 2000. godine, do 24. septembra), Jaćim Milunović iz UGS Nezavisnost (prelazak radnika iz državnog sindikata u sindikat Nezavisnost tokom 2000. godine) i Miodrag Ranković iz Sindikata radnika Elektroprivrede Srbije (štrajk u Kolubari). Uvodno izlaganje koje je pripremio Srećko Mihailović objavili smo u prethodnom broju. U ovom broju prenosimo izlaganja Nade Novaković i Jaćima Milunovića. Ivan Zlatić

Štrajkovi u Srbiji tokom 2000. godine

JEDAN od najvrednijih rezultata istraživanja štrajkova i javnih protesta u dužem vremenskom periodu na prostoru SFRJ, SRJ, SCG i Srbije glasi: štrajkovi su se dešavali u „talasima“. Kad su na dnevnom redu bila nacionalna politika i državotvorna pitanja nastupala je njihova „oseka“. Vredi i obrnuto, uz napomenu da su retki istorijski trenuci poklapanja šireg radničkog nezadovoljstva i građanskog protesta, a koji vode većim društvenim promenama. To su potvrdile i analize uzroka, povoda, oblika organizovanja štrajkova, masovnost učesnika, efikasnost štrajkova radnika i drugih društvenih slojeva tokom 2000. U tom smislu nameće se zaključak da je reč o „zatišju pred buru“, tj. da je u prvih devet meseci 2000. godine bilo relativno malo radničkih štrajkova, a da su učestaliji štrajkovi pripadnika srednjih slojeva. Njihov protest protiv lošeg materijalnog i socijalnog položaja dobijao je oblike štrajkova, javnih demonstracija, pisanje pisama nadležnim državnim organima, potpisivanjem raznih peticija i političkog angažovanja u novim političkim strankama i sindikatima. Može se zaključiti, na osnovu uvida u arhivsku građu o štrajkovima, da je druga polovina 2000. godine bila preplavljena političkim sukobima nastajuće opozije, novih društvenih pokreta i aktuelne vlasti.

Ovom prilikom analiza se bavi sledećim pitanjima:

1. Koje socijalne grupe su organizovale štrajkove?
2. Koji su njihovi najvažniji zahtevi?
3. Kako su se organizovali?
4. Koliko su trajali štrajkovi i uloga sindikata

u tome?

5. Odnos posloводства, vlasti i javnosti prema štrajkačima?
6. Kakva je efikasnost ili rezultat štrajkova?
7. Da li je postojala solidarnost sa štrajkačima i od koga?

Na marginama istraživanja su i podaci o materijalnom standardu zaposlenih, uslovima života građana Srbije, odnosima starih i novih sindikata i, najzad, odnos sindikata prema aktuelnoj vlasti i političkim strankama uopšte.

U jesen 1999. godine nije bila povoljna društvena i politička klima za organizovanje štrajkova. To je vreme obnove zemlje posle bombardovanja od strane NATO-a. Bez obzira na političke i druge procene uzroka toga svi se slažu da je načinjena velika materijalna, ljudska i druga šteta. Zvanične procene su bile da su materijalne štete na nivou 100 milijardi dolara (USA), a druge su zabeležile direktnu štetu od 30 milijardi dolara. Za saniranje toga država je donela i poseban zakon, angažovala građevinska i druga preduzeća, a od zaposlenih uzimala „dnevnicu solidarnosti“. Ona je bila namenjena, po objašnjenju tadašnje vlasti, radnicima čije su firme oštećene i koji su ostali bez posla. Računalo se da ih je bilo 80.000, s tim što je naglašeno da se i broj radnika na prinudnim odmorima udvostručio u odnosu na period pre bombardovanja (bio je pola miliona ljudi). Sve navedeno je postalo kamen spoticanja i sukoba interesa između „starog“ i „novih“ sindikata, čiji uticaj na zaposlene je bio različit. Inflacija je i dalje bila visoka, a realne zarade opadale, tako da su krajem te godine bile oko 100 DEM. Od štrajkova se u to vreme pominju štrajkovi kragujevačkih „oružara“ („Crvena Zastava“) i zemunskog IMT-a. I jedni i drugi tražili su isplatu zaostalih zarada i ostalih naknada u dužem periodu. Učešće radnika u njima nije prešlo cifru od 500 štrajkača. Među čestim štrajkačima prve decenije tranzicije u Srbiji bili su radnici „RK Beograd“. Oni su imali različite zahteve, od zaostalih zarada, naknada za pentzono i invalidsko



ucitelineznalica.org



osiguranje, do isplata dividendi za akcije. Uglavnom su ti štrajkovi bili neuspešni i od vlasti i javnosti ignorisani i osuđivani. Krajem decembra 1999. godine posebno su bili pogođeni zaposleni u računskom centru preduzeća. Oni su svoj štrajk nastavili i početkom 2000. godine. Najvažniji zahtevi su bili: 1. isplata 20 ličnih dohodaka, 2. potpisivanje kolektivnog ugovora i 3. da im se plate troškovi „milenijumske bube“. U javnosti nema objavljenih podataka koliko je taj štrajk bio uspešan.

Rudari, floteri i ostali radnici u „Velikom majdanu“ u Ljuboviji, a vlasnik je „Trepča“, imali su velikih muka oko zaštite svojih elementarnih prava iz radnog odnosa. Oni su štrajkovali skoro godinu dana (jul 1999-jul 2000. godine). Činili su to masovno, ali ipak bez većeg uspeha. Nisu uspeali da se izbore za redovne i više zarade, bolje uslove rada, siguran posao i da reše status svog preduzeća. Kažnjeni su od strane poslovođstva, tako što je više od 100 radnika dobilo otkaze samo zato što su štrajkovali. Rukovodstvo „Velikog Majdana“ je štrajk proglasilo nezakonitim, a rudare je podržao Samostalni sindikat na lokalnom nivou. Umešali su se inspekcija rada i Opštinski sud i doneli rešenja o povratku 72 rudara na posao. Ništa od toga nije bilo, jer se RMNK „Trepča“ žalila višem sudu. Pominjanje ovog štrajka ima smisla utoliko što pokazuje sav apsurd radnog zakonodavstva, nedostatak procedura i institucija, u definisanju zakonitosti štrajka. To su radnici koji žive i rade u najtežim uslovima, a nisu mogli da zaštite ni minimum svojih interesa. U jesen 2000. godine, na društvenoj i političkoj sceni našle su se njihove kolege iz „Kolubare“, pa je zanimljivo pojašnjenje njihove stvarne uloge u tadašnjim društvenim promenama. Nakon toga odnos novih vlasti bio je selektivan porema različitim grupama rudara, zavisno od toga u kojem su rudniku, regionu, preduzeću i kakav im je položaj u podeli ekonomske i političke moći. Za „Kolubare“, s pravom ili ne, bilo je više razumevanja nego za ostale rudare.

Štrajkova i javnih protesta radnika i drugih društvenih grupa bilo je više u prvoj polovini 2000. godine nego do kraja godine (poseban slučaj su petooktobarske promene vlasti). Po broju učesnika, učestalosti štrajkova, dužini trajanja štrajkova može se reći da su radnici bili manje zastupljeni, u „defanzivi“ u odnosu na srednje slojeve. Radnici nisu bili u boljem materijalnom položaju od njih, ali su više bili nezaposleni, na prinudnim odmorima, u „sivoj ekonomiji“ i siromaštvu nego zaposleni u prosveti, zdravstvu, kulturi i državnoj upravi. Polako ali sigurno došlo je do atomizacije, razmrvljenosti radničke klase kao socijalne grupe. Na red su došli drugi slojevi i klase, sa kojima radnici, po pravilu, nisu imali mnogo zajedničkih i srodnih interesa. Nisu postojale elementarne materijalne, političke i druge pretpostavke da se obnovi ili stvori solidarnost među radnicima i drugim zaposlenim ljudima. Naravno, to je tadašnjoj vlasti najviše odgovaralo. Istovremeno, ovo je otežavalo i nas-

tajanje novih sindikata i društvenih pokreta. Neki od njih su se približavali političkim strankama. Asocijacija slobodnih i nezavisnih sindikata (ASNS) je u jesen 1999. godine učestvovala, zajedno sa Savezom za promene (SZP) u kampanji „Stanite svi da Srbija stane“. Bile su to najave generalnog štrajka za 21. septembar te godine. Godinu dana kasnije ASNS je imao svoje kandidate u koaliciji opozicionih stranaka protiv postojeće vlasti, a posle i ministra u novoj vladi. Sve to ukazuje na probleme odnosa sindikata, radnika i političkih partija i vlasti uopšte. Nešto kasnije navešće se stavovi druge dve velike sindikalne centrale o privatizaciji i odnos prema tadašnjoj vlasti (UGS „Nezavisnost“ i Savez sindikata Srbije). Ukratko rečeno, druga polovina 2000. godine je „usijana“ događajima političke prirode: dalja međunarodna ekonomska i politička izolacija tadašnje vlasti, otvoreni i prikriveni sukobi sa Crnom Gorom, naponi građanskih, političkih stranaka opozicije i faktora van zemlje da se vlast oslabi i promeni i, najzad, ubrzane pripreme za izbore na svim nivoima (najavljene 27. jula 2000. godine).

Radnici subotičke „Azotare“ štrajkovali su 4 meseca. U štrajku je učestvovalo 100 radnika, a na kraju je ostalo 32 štrajkača. Imali su štrajkački odbor i tražili: 1. isplatu zaostalih ličnih dohodaka i 2. uplatu sredstava za penziono osiguranje. U tome nisu uspeali, pa je nastupila i kontramera direktora preduzeća. Nezadovoljne radnike i njihov štrajkački odbor direktor nije hteo da vrati na posao, iako je inspekcija rada donela odluku da se to učini. Štrajkačima je od svega preostao nastavak sudskog procesa sa direktorom.

Radnici su godinama ostajali bez osnovnih materijalnih naknada iz radnog odnosa. O tome svedoči i primer zaposlenih u poljoprivrednom kombinatu „Čoka“. Oni su u maju 2000. godine pokrenuli „generalni“ štrajk, kako su naveli „do ispunjenja njihovih zahteva“. To je opšti slogan štrajkača, koji iza sebe nema ni realnu moć štrajkača, niti ga prati efikasnost u ispunjenju zahteva učesnika štrajka. Štaviše, radnici su skloni da olako svoj štrajk proglaše „generalnim“, bez obzira što se on vodi samo u jednom delu preduzeća ili u celom preduzeću. Pomenuti zaposleni kombinata „Čoka“ tražili su: 1. lične dohotke od februara 1997. do kraja marta 2000. godine (ukupno 37!), 2. ostale materijalne naknade i 3. preispitivanje poslovanja kombinata od 1990. godine! Na osnovu „težine“ zahteva može se videti i nerealnost istih, pogotovo što poslovođstvo i vlast više nisu davali ni olaka obećanja o njihovom ispunjenju. Štrajkovi u javnim preduzećima su postali češći i masovniji tokom 90-ih. Onda su, kao u GSP-u Beograd postali ređi i sa manje učesnika. U tu delatnost već je ušao privatni kapital i autoprevoznici. Zaposleni u „GSP Beograd“ su se bunili i štrajkovali protiv privatnika. Oni su u februaru te godine najavljivali blokadu polaznih stanica. Koristili su ih i privatnici, ali bez naknade. Stoga su zaposleni u „GSP-u“ tražili: 1. isplatu zaostalih zarada, 2. regulisanje

nikada nisu podržavali politiku Slobodana Miloševića. Ne da su je podržavali, direktno su u njoj učestvovali.

Nezavisnost je imala značajnu ulogu u demontaži Miloševićevog režima. I pre samog pada, bilo je jasno da je tom režimu došao kraj. Na tom talasu je došlo do velikog priliva članova u UGS Nezavisnost i pojavio se problem kako da nedovoljno ekipirani sindikati prihvate i servisiraju mnogostruko uvećano članstvo. Dakle, trebalo je brzo odgovoriti na veliki priliv članova koji su imali velika očekivanja. Resursi, ljudski i materijalni, su bili dosta ograničeni. Neki granski sindikati su požrtvovanošću i upornim terenskim radom odgovorili na izazov, neki baš i nisu, što je rezultiralo veoma različitim stepenom organizovanosti među granskim sindikatima. Zašto sam upotrebio izraz požrtvovanost? Veoma mali broj ljudi je trebalo da obilazi i pomaže novoosnovanim organizacijama širom Srbije i da daje osnovne instrukcije, kako bi se mlade organizacije izvele na put razvoja, a ne da stradaju zbog nesmotrenih preambicioznih koraka. Za takav rad smo imali samo ogroman entuzijazam i svest da radimo misionarski posao. Nema auta da otputujemo u Bujanovac i Lebane, nema mobilnih telefona, tehničke podrške, ručka... Jednom rečju, pionirski posao, težak, značajan i nadasve lep.

Nezavisnost je bila posvećena edukaciji članstva, trudila se i uglavnom uspevala da ih pripremi za borbu u uslovima kapitalizma. Bilo je jasno da se, svidelo se to nekom ili ne, ide u kapitalizam i da će u tom procesu radnici biti najveći gubitnici. Zadatak je bio da taj gubitak učinimo što manjim i da naše organizacije budu pripremljene za aktivno delovanje u novim uslovima. Očekivanja novih članova su se uglavnom svodila na pomoć u obračunu sa pljačkašima koji su u preduzećima harali bez ikakve institucionalne kontrole. Proces privatizacije je počeo još za Miloševićevog vakt. Kako je taj proces tada izgledao, najbolje se vidi iz polemike koju su vodili Mihajlo Marković, ideolog i potpredsednik SPS i Mirjana Marković, čelnica JUL. Tada je ona na optužbu da se članovi JUL bogate, odgovorila, parafraziram, da ako je vreme da preduzeća pređu u privatno vlasništvo, onda će pokazati da i oni umeju da budu privatizatori, vlasnici i bogataši. Iako je zakonska regulativa za privatizaciju već bila pripremljena, režim Slobodana Miloševića se u strahu od mogućih socijalnih potresa u taj proces oprezno upuštao. Ako išta od tih „pripremnih radova“ Slobodana Miloševića zaslužuje pohvalu, onda je to uvođenje kolektivnih ugovora. Ne i kolektivnog pregovaranja. Naime, odnekud u preduzeće stigne obrazac takozvanog kolektivnog ugovora, prilagodi se u smislu naziva firme, mesta i delatnosti i podnese se predsedniku sindikatana, zna se kojeg, na potpis. Ovaj ga potpiše, najčešće ni ne pročitavši ga valjano i mirna Bačka. Pa, šta je tu za pohvalu, pićaće se svako ko iole razmišlja? Iako to nisu bili pravi kolektivni ugovori, jer nisu bili rezultat pregovora, imali smo priliku da vidimo kako formalno treba da izgleda kolektivni ugovor i šta sve treba da sadrži, tako da to za nas nije bila nepoznanica kada je stvarno kolektivno pregovaranje došlo na red. E, za taj deo posla smo intenzivno pripremali naše organizacije.

Nigde nisam video ni čuo da su se naši članovi zalagali za privatizaciju, ali joj se nisu ni protivili, sve u nadi da će ona doprineti proklamovanom oživljavanju ratom i sankcijama iscrpljene privrede. Jasno je bilo da nam je u tom procesu namenjena uloga autsajdera i da samo dobro organizovani sindikati, sa brojnim i edukovanim članstvom, mogu da se nametnu kao faktor koji će moći da doprinese da taj proces ide u smeru jačanja, a ne uništavanja privrede. Režim Slobodana Miloševića nas nije voleo, s razlogom, ali ni mi njih, sa još boljim razlozima. Došlo do promena i na vlast su

došli ljudi za koje smo verovali da će, po uzoru na zapadne demokratije, uključiti predstavnike radnika u odlučivanje o pitanjima koja su za njih, a samim tim i za zemlju, od životnog interesa. Kada sindikalista postane ministar za rad, takva očekivanja se čine logičnim. U stvarnosti se pokazalo da je u igri neka drugačija logika. Iako smo značajno doprineli da na vlast dođu oni koje smo smatrali sebi bliskima, oni su nas već prvim koracima uputili na otrežnjujuće stihove Branka Miljkovića „Da li će sloboda umeti da peva, kao što su sužnji pevali o njoj?“ U sistemu koji je ubrzano kreirao Zoran Đinđić, nije bilo mesta za značajniju ulogu radništva. Radno zakonodavstvo je menjano u smeru obespravljivanja radnika i sindikati su isključivani iz procesa tih izmena.

Kao da je planirano da nezavisni sindikalizam bude kreiran za jednokratnu upotrebu i da se, čim režim Slobodana Miloševića bude uklonjen, poradi na njegovoj marginalizaciji i postepenom gašenju, jer bi mogao predstavljati branu stihijskoj privatizaciji koja je bila težišna tačka nove politike. Bila nam je izgleda namenjena sudbina poljskog sindikata „Solidarnost“. To se tada nije dogodilo, jer članstvo nezavisni sindikalizam nije doživljavalo kao pokret za rušenje režima, već kao model organizovane borbe za radnička prava. Tako je i pisalo u dokumentima sindikata kojem su dobrovoljno pristupili. Organizacija je funkcionisala i radnici nisu videli razloga da je se odreknu. Smatrali su je svojom. U takvim uslovima se žurno radi na aktima koji će potpuno otvoriti brešu za stihijsku privatizaciju. Nedovoljno spremni da upristoje, ili bar uspore taj i takav proces dok dodatno ne ojačaju, Ujedinjeni granski sindikati Nezavisnost, nedovoljno spremni da ga kotrolišu, još ga i promovišu zahtevajući samo da bude bolje kontrolisan. Ko da ga kotroliše? Država? U parlamentu nema političkih zastupnika radničkih interesa, jer dok su se u Srbiji uspešno razvijale stranke različitih političkih opcija, nikako nije bilo mesta za one koje zastupaju socijaldemokratske poglede. Takve su i pored brojnih pokušaja, bile gušene i gašene. Slučajno?

Videlo se, a i sindikati su na to svakodnevno ukazivali, da privatizacija nije usmerena, kako je to proklamovano, na unapređivanje poslovanja, već uglavnom na bezočno čerupanje svega što se očerupati može. Sve uz blagoslov i servisne usluge novoustoličenih demokratskih vlasti. Centar za privatizaciju UGS Nezavisnost je bio nedorastao u sučeljavanju sa ovdašnjim i belosvetskim alama i vranama koje su se sjatile oko podele dobrano izmrcvarenog plena koji se zvao srpska privreda. Ako je za vreme Miloševića na delu bila „ekonomija destrukcije“, onda se ovo slobodno moglo nazvati destrukcijom ekonomije. Isto kao što je Miri Marković bilo važno da njeni privatizuju, tako su i nove vlasti bile otvoreno naklonjene svojim privatizatorima. Rezultati grabljenja „njihovih“ i „naših“ su vodili daljem urušavanju srpske privrede. Bilo je sve manje preduzeća, a ona koja su nekako opstajala bila su sve manja i radnika je samim tim bilo sve manje i manje i manje (nije štamparska greška) i sindikati postaju sve manji i manji, ali za čudo, sve brojniji. Razmnožavali su se deobama.

Samo se činilo da postoji sloboda sindikalnog organizovanja i delovanja. Naime, gde god su formirani novi sindikati, odmah su, kao što je to bilo i ranije, dočekivani „na nož“. Mnogi direktori su videli da u procesu masivne i slabo kontrolisane privatizacije mogu za sebe obezbediti deo kolača i znajući da nekakvi novi sindikati u tome mogu biti remetilački faktor, koristili su sva dozvoljena i nedozvoljena sredstva da ih sputavaju u delovanju. Ta pojava je bila tako masovna da sindikati nisu uspevali da saniraju njene višestruko štetne posledice. Godinama se nije reagovalo na brojne



pismo obračunskoj službi kojim ih obavestim da nisam član udruženja lovaca, ribolovaca, planinara, sindikata... i zamolim da mi ubuduće ne odbijaju članarinu za organizacije u koje se nisam učlanio. Oni to ispoštuju i jedina neprijatna posledica je bio komentar sekretara preduzeća: taj momak deluje pristojno, ali izgleda da nije „tačan“. Neće u sindikat.

Zašto pišem ovaj lično obojen uvod? Tek da naznačim kako se učlanjivalo u taj jedini sindikat i da kažem da to automatsko članstvo nije bilo obavezno. Tako samoodstranjen, imao sam priliku da bolje posmatram i shvatim kako se uloga sindikata u preduzeću uglavnom svodila na pokriće za poteze posloводства, uz retke kozmetičke korekcije. Tako je i na državnom nivou sindikat uglavnom bio transmisija odluka državnih i partijskih organa. Imao sam gorak utisak da je radništvo zapravo zatvoreno unutar jedne organizacije koja je pod strogom i skoro otvorenom kontrolom spolja. To je početkom devedesetih postalo do te mere ogoljeno da je svima bilo jasno da radnici u svojoj organizaciji ne odlučuju ni o čemu, već da odluke po diktatu donose potpuno odrođene i birokratizovane sindikalne strukture.

Da se ne radi o nezainteresovanosti radništva za uticaj na svoju sudbinu, pokazalo se kada je otvorena mogućnost osnivanja nezavisnih sindikalnih radničkih organizacija. Početkom 1993. godine, u našem preduzeću se okupilo stotinak radnika koji su po prvi put i to mimo sindikalne organizacije, jasno i glasno izražavali nezadovoljstvo, ne samo položajem i zaradama, već i namerom posloводства da u tišini otuđi deo imovine preduzeća. Dođe direktor i reče nam da ne želi uopšte da razgovara, jer je ovo nelegalan i nelegitiman skup, pošto ga nije sazvaio predsednik sindikata. I ode. Predsednik sindikata je imao običaj da povremeno po narudžbini sazove zbor radnika, ali samo onda kada je posloводство njima trebalo nešto da saopšti, nikada obrnuto. Zatečeni u nelegalnoj radnji, radnici su zbunjeni ćutali. Složismo se tada da je direktor u pravu što se legaliteta tiče, ali da 105 radnika ipak poseduje nekakav legitimitet. Kako bi se stekao i legalitet, proglasismo taj skup inicijativnim skupom za osnivanje novog sindikata. Da skratim, od 450 zaposlenih njih 347 je za dva dana potpisalo pristupnicu Nezavisnom sindikatu. Nisu potpisali direktori, upravnici, njihove prišepetlje...

Ovo je bila veoma jasna poruka šta radnici misle o dosadašnjoj sindikalnoj organizaciji, ali istovremeno i poruka Nezavisnom sindikatu da se od njega očekuje da bude drugačiji, istinski nezavisan i radnički, jer su ga osnovali sami radnici, a ne nekakvi partijski komiteti. Na prvom skupu se postavilo pitanje šta da se radi? Nismo baš tačno znali odgovore na goruća pitanja, ali smo bili sigurni da naše delovanje mora biti usmereno ka poboljšanju celokupnog stanja u preduzeću. Nije bilo nikakve sum-

nje da su radnici bili najzainteresovaniji za opstanak i prosperitet preduzeća. Svesni svojih brojnih neznanja, pozvali smo u pomoć sindikaliste iz „Slobode“ koji su već bili u Ujedinjenim granskim sindikatima Nezavisnost i koji su bili iskusniji i imali više od 2000 članova. Sindikalna solidarnost koju su oni tada iskazali je nezamenjiva u radničkoj borbi. Branili su nas i učili kako da se sami branimo. Kada su predesednik i potpredesednik Nezavisnog sindikata bili suspendovani zbog sindikalnih aktivnosti koje se direktoru nisu svidеле, bilo je dovoljno da sindikat Nezavisnost „Sloboda“ pošalje poruku da će u 14 sati svi njihovi članovi doći pred direkciju da javno pitaju za razloge suspenzije. Nisu morali da dolaze. Suspenzija je ekspresno povučena. Znali smo da ne možemo sami i videli smo da nismo sami, pa smo doneli odluku da pristupimo Ujedinjenim granskim sindikatima Nezavisnost. Naša sigurnost i entuzijazam su ojačali do te mere da su radnici po prvi put imali važnu ulogu pri izboru organa preduzeća. Naši kandidati su na izborima do nogu potukli kandidate koje je, doduše prikriveno, predložilo posloводство. Bilo je jasno da je rođena nezavisna radnička organizacija i poučeni tuđim iskustvima potrudili smo se da se pripremo za odbranu njene nezavisnosti. Doneli smo Statut po kojem članovi izvršnog odbora ne mogu profesionalno napredovati dok obavljaju sindikalne funkcije, a predesednik nije moga biti biran na dva uzastopna mandata. Pokušaji posloводства da potkupe naše ljude profesionalnim unapređenjima su propali. Kontrolisali smo jedni druge i bili kontrolisani od članstva.

Ovakav rad je davao rezultate, što je uticalo da kao zovna organizacija delegiramo predstavnika u organe Granskog sindikata. Time je postignuta povezanost našeg sindikata sa srodnim sindikatima u Srbiji. Videli smo da su nam problemi slični i da se samo deo njih može rešavati unutar preduzeća, a da sa drugima moramo tražiti zajednička rešenja za zajedničke probleme. Najpogubnijom nam se činila ratna politika koju je u Srbiji vodio Slobodan Milošević, nalazeći opravdanje za takvu politiku u sličnim politikama drugih republika. Ne čudi što su se te ratne politike međusobno pothranjivale, ali je začuđujuće koliko su ih podržavali etablirani državni sindikati. Nezavisni sindikati je nisu podržavali. Ujedinjeni granski sindikati Nezavisnost su odlučno i dosledno vodili antiratnu politiku i mislim da je to jedna veoma svetla tačka u delovanju tog sindikata. Ratne politike jesu bile suštinski antiratničke pa su, po mom mišljenju, bili antiratnički i sindikati koji su ih bezrezervno podržavali. Članovi UGS Nezavisnost su svojim učešćem u antiratnim manifestacijama pokazali da samo takvu politiku smatraju svojom. Antiratne akcije u gradu su uglavnom provodili članovi sindikata Nezavisnost. Danas to s ponosom ističemo, dok drugi tvrde da

korišćenja pomenutih stanica od strane privatnih autoprevoznika i 3. odgovornost onih koji su preduzeće doveli u postojeće stanje. Iz ranijih istraživanja štrajkova u tom preduzeću saznajemo da je tamo bilo 8 sindikata! Ovo je značajno doprinosilo neuspehu štrajkača, neostvarivanju njihovih zahteva i neshvatanju ovih pretnji ozbiljnim. Kasnije se, iz drugih informacija vidi, da su u GSP-u bila i politička i sindikalna previranja. Prvog juna vlada je suspendovala organe upravljanja i smenila rukovodstvo. Novi direktor pripadao je SPS-u. Tada je okončan i štrajk privatnih autoprevoznika. Osnovni zahtev njihovog štrajka bio je porast cene karte. Zaposleni u trgovini, zanatstvu i ugostiteljstvu bili su pogođeni neloyalnom konkurencijom u „svoj ekonomiji“, lošom poreskom politikom i novim uredbama i zakonima aktuelne vlasti. Po svom značaju izdvaja se Zakon o prodaji poslovnog prostora. Donet je krajem 1999. godine, s namerom da se prikupe sredstva, prodajom državnog vlasništva, tj. poslovnog prostora, a zbrinu radnici koji su ostali bez fabrika ili posla. Zakon je donet bez konsultacija sa sindikatima. Poslovni prostor u zakupu nudio se trgovcima, ugostiteljima i zanatlijama po tržišnoj vrednosti (tu je bilo zaposleno 400.000 ljudi). Stoga su oni digli svoj glas protiv teškog materijalnog položaja i branili pravo da im se prostor uračuna kao svojina ili proda po nižim cenama. U najavi protesta naveli su da će: „Svoj poslovni prostor braniti svim sredstvima“. Prema podacima Lige za zaštitu privatne svojine 350.000 porodica je bilo zainteresovano za denacionalizaciju, pa je ovaj zakon bio suprotan njihovim interesima. Na opštini Vračar 90% poslovnog prostora imao je takvo poreklo! Sve se završilo skoro potpunim bojkotom otkupa poslovnog prostora, praćeno stvarnim odsustvom volje i sredstava da se u tome učestvuje. Osvrt na ekonomsku situaciju u 2000. godini pomaže da se vide i uslovi života i rada većine građana Srbije. Privreda je stvarala svega jednu trećinu proizvoda iz 1987. godine. Društveni proizvod po stanovniku pao je sa 3.200 dolara (u 1990. godini) na 1.700! Inflacija je bila 45%, a premijer Mirko Marjanović je obećao 0%. Zarade su rasle sporije od cena i potrošačke korpe (hrane i pića). U prvih šest meseci prosečna zarada je bila višestruko niža od te mere standarda života. U junu je iznosila 2.040 dinara, jedna nemačka marka (DEM) plaćala se zvanično 6, a stvarno 20 dinara. Potrošačka korpa je koštala 6.300 dinara. Čak se i u analizama Saveza sindikata Srbije ističe da je za tu potrošačku korpu bilo potrebno 2,5 prosečne plate! Stvarni sunovrat materijalnog položaja zaposlenih se pokazuje i poređenjem odnosa najviše i najniže prosečne zarade u delatnostima. Prema potpisanim kolektivnim ugovorima taj odnos bi bio 1:4,4, ali je stvarna nejednakost bila 1:8! To je značilo da zaposleni u proizvodnji obuće i galanterije ne mogu ni sa 9 zarada da pokriju troškove hrane i pića! Nije to uspevalo ni zaposlenim u proizvodnji nafte, jer je i tamo nedostajalo petina plate. Ovi zvanični podaci pokazuju opšti trend siromašenja i radnika u privredi i zaposlenih u neprivrednim delatnostima. U aprilu 2000. prosečna zarada u Srbiji bila je 85 a penzija 70 DEM. Sve su češće kasnile isplate, a rasli troškovi života. Mnogi ljudi su ostajali bez posla. Prema podacima ekonomista (Branko Milanović) svaki četvrti radnosposobni bio je nezaposlen. Kada se tom dodaju ljudi koji su bili višak u preduzećima i oni koji nisu primali zaradu stopa nezaposlenosti je bila 32%! Problemi sa prikupljanjem „dnevnicе solidarnosti“ pokazuju da je i to postalo predmet sukoba među nezaposlenima. Javnosti se obratio na konferenciji za štampu predstavnik sindikata „Nezavisnost“ u fabrici hemijske industrije „Zvezda“ iz Gornjeg Milanovca (mart 2000. godine). Oni su bili protiv dnevnicе solidarnosti. Njima su se

suprostavili direktor i Samostalni sindikat Srbije tog preduzeća. Istog meseca svoje stavove o tim sredstvima izneli su i zaposleni u Institutu za bakar u Boru. Oni su zabranili obračunskoj službi obustavu tih sredstva. Pojasnili su da je to u sukobu sa ustavom i zakonom, „jer takvu odluku može doneti samo sudski organ“. Nezadovoljstvo radnika na lokalnom nivou bilo je usmereno i protiv rada postojećeg sindikata. U Gornjem Milanovcu (mart 2000. godine) zaposleni u Fabrici autodelova orgnizovali su jednočasovni štrajk upozorenja. Na čelo štrajkača stao je sindikat „Nezavisnost“. On je brojao 340 članova, a Samostalni sindikat Srbije 330. Zanimljivi su zahtevi štrajkača: 1. da direktor ubrza i otpočne pregovore za novi kolektivni ugovor, 2. da se napravi nov obračun ličnih dohodaka i 3. da se ne primaju novi radnici „jer idu u samostalni sindikat“! Nešto kasnije na nivou opštine ovaj sindikat je, sa još 5 dugih preduzeća i sindikatima 3 srednje i 2 osnovne škole formirao Uniju „Nezavisnost“ sindikata opštine Gornji Milanovac. Nezadovoljnih radnika sa sindikatom bilo je i u drugim preduzećima. U Kikindi su istog meseca radnici „Livnice“ pisali peticiju za smenu rukovodstva sindikata preduzeća. Od svih 4.345 zaposlenih 1.000 je potpisalo peticiju, ali nedovoljno da do smene dođe. Radnici su naveli da traže: 1. smenu kompletnog sindikalnog rukovodstva (Samostalni sindikat Srbije, prim. NN) i 2. „poštene izbore“. Postojećem rukovodstvu zamerili su zloupotrebu položaja za ličnu korist i to da nije štitalo interese članstva. U prvih devet meseci 2000. godine najčešće i najduže su pretili, pisali peticije, najavljivali proteste i štrajkove, i u njima učestvovali, zaposleni u javnim službama. Oni su pripadnici srednjih slojeva, a većina je naglo siromašila i gubila sigurnost posla. Među njima je došlo do približavanja materijalnih i drugih interesa, čemu je doprineo i sistem određivanja i ugovaranja minimalne cene rada i potpisivanja kolektivnih ugovora. Naime, sve društvene delatnosti su zvanično na isti način dobijale sredstva iz budžeta, ali je stvarni odnos vlasti prema njima bio ignorisanje i selektivan pristup svakoj od tih delatnosti (prosveta, zdravstvo, nauka, kultura, socijalna zaštita, pravosuđe i državna uprava). Ovom prilikom po svom značaju, dužini trajanja i (ne)efikasnosti izdvajam štrajkove u prosveti i zdravstvu i socijalnoj zaštiti. Ostali su više pretili i najavljivali štrajkove, nego što su ih organizovali ili bili u stanju da ostvare najvažnije zahteve za poboljšanje materijalnog položaja (nauka, kultura na primer). Jedan od razloga je bila njihova slaba sindikalna organizovanost. Štrajk zaposlenih u zdravstvu i socijalnoj zaštiti trajao je mesec dana (počeo 4. maja 2000. godine). Njihove zarade bile su 20% ispod prosečne zarade u Srbiji, pa su štrajkači tražili da dostignu nivo od 40% tog dohotka. U stvarnosti su se kretale između 15 i 20% prosečne zarade u Republici. Nezadovoljni štrajkači zahtevali su sledeće: 1. zaradu u visini od 40% dohotka u Srbiji, 2. isplatu zaostalih zarada, 3. regres za godišnji odmor. U centrima za socijalni rad 6 gradova organizovali su se tako da su imali pregovarački tim (Beograd, Niš, Kragujevac, Kraljevo, Sremska Mitrovica i Novi Sad). Od svega toga malo ili gotovo ništa nisu ostvarili. Isplata zarada je kasnila više meseci, a njihov iznos nije povećan više od 20%. Kada su štrajkači prošetali ispred Ministarstva zdravlja niko ih nije ni primio na razgovore o platama. Štaviše, prećeno im je otkazima i zapošljavanjem drugih lica na njihova radna mesta! To je već bio znak da se vlast ne šali i da je njihov štrajk neuspešan. Zaposleni u prosveti su svoj štrajk počeli 1. januara 2000. godine. Trajao je kao drama u više činova sve do 10. marta. Tada je sa predstavnicima resornog ministarstva potpisan Protokol o prekidu štrajka. Osvrt na učesnike, zahteve, dinamiku štrajka i

postignute rezultate navodi na zaključak o sukobu interesa zaposlenih, sindikalaca i ljudi van sindikata a koji rade u prosveti. Nasuprot njima našla se vlast sve manje spremna na ustupke, a sposobna da sve nesuglasice zaposlenih u toj delatnosti dobro iskoristi. U tome je uspela, zahvaljujući i sindikalnim liderima.

Na početku štrajka u prosveti četiri sindikata su se saglasila da će zajedno nastupati, neće se u javnosti napadati, poštovaće se solidarnost i boriti se za interese većine članstva i zaposlenih. Bili su to Sindikat prosvetnih radnika Srbije, Unija sindikata prosvetnih radnika Srbije, Prosvetenost i Nezavisni sindikat prosvetnih radnika Srbije. Oni su imali i štrajkački odbor i koordinaciju zajedničkih aktivnosti. Za početak su najavili da neće zaključivati ocene, neće obavljati vannastavne aktivnosti i sve što ne spada u „minimum procesa rada“. Osnovni zahtevi bili su: 1. isplata sredstava za topli obrok za 1999. godinu, 2. isplata zarade za decembar 1999. godine i 3. ugovaranje nove cene rada za 2000. godinu. Pri tom su ukazivali na zaostajanje njihovih zarada za ostalim društvenim delatnostima. Prosek primanja u prosveti bio je u to vreme 60 DEM. To je bilo 30% manje od prosečnog dohotka u Srbiji. Razlike između najmanje kvalifikovanih i zaposlenih sa VSS bile su 450 prema 1.800 dinara. Prva suma pripadala je spremačicama, a druga profesoru s 40 godina radnog staža!

Vlada Republike Srbije nametnula je svoje uslove. Ponudila je štrajkačima u prosveti povećanje zarada za 10 % od 1. februara, a sledećeg meseca za 20%. Obecala je i isplatu sredstava za topli obrok, kad se za to steknu uslovi (sredstva). Naglašeno je i da će se redovnije usklađivati zarade sa troškovima života, što je više bilo deklarativno. O tome nam potvrđuju i novinski članci u kojima se izveštava da je i isplata obećanog kasnila i dodatno obezvređivana. Sve vreme štrajka sindikalci su bili u obavezi da poštuju „minimum procesa rada“. To je značilo da se radi 30 min. Ova odredba je i danas na snazi, mada nema nikakve toerijske i empirijske zasnovanosti stav da poslodavac (država) određuje minimum rada i u tom obimu. Prosveta nije delatnost čiji štrajk može da ugrozi živote ljudi, imovine i bezbednost drugih, tako da su nenadoknadle. Naprotiv, te vrednosti treba da štiti država, a ne štrajkači u ovakvim delatnostima.

Za vreme štrajka prosvetnih radnika ispoljene su nesuglasice i među sindikatima i među zaposlenima. Vlast je nastojala da ga što pre okonča. To je i uspela, a šteta od svega najviše je pogodila većinu zaposlenih. Naime, Protokol o prekidu štrajka potpisao je predstavnik Sindikata prosvetnih radnika Srbije. Njen predsednik (Branko Pavlović) još je na istom položaju. Ostali sindikati su negodovali, ali štrajk je već bio neuspešan. Tokom aprila meseca zabeleženo je da su u Kragujevcu u štrajku još 72 prosvetara. Pavlović je izjavio da su „bombaste izjave drugih sindikata prosvetnih radnika o izdaji ovog sindikata samo običan politički marketing“. Štrajk je oceni uspešnim, a zaposlenima u prosveti je ostalo da do kraja godine nadoknade popuštenu nastavu.

Ovakav obrazac štrajkova zaposlenih u prosveti se, po pravilu, nastavio i kasnije. Manja je i uspešnost štrajkova, a veći sukobi među sindikatima. Unija prosvetnih radnika Srbije je 15. marta šetala ispred resornog ministarstva. Niko ih nije primio ni na razgovor. Vlast se jasno držala svojih interesa i to je sprovodila preko direktora škola. Iz novina saznajemo da je u Kragujevcu, 18. aprila 2000. godine u srednjoj školi „Nikola Tesla“ potpuno obustavljena nastava. To je bio otpor direktoru koji je podneo krivične prijave protiv nekoliko profesora učesnika pomenutog štrajka, a nekoliko je kolega suspendovao sa posla. Solidarnost sa štrajkačima iz prosvete

bila je više na lokalnom nivou nego na regionalnom i globalnom. U Pančevu je opština materijalno pomagala prosvetare džakom od 50 kg namirnica i sredstava za higijenu. U Beogradu je više hiljada đaka šetalo kalemegdanom. Oni su podržali svoje profesore i dodali svoje specifične zahteve. Prvi je bio preispitivanje zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju, a drugi ukidnje maturalnog ispita.

Nezadovoljni su bili i zaposleni na univerzitetu. Oni su podržali zahteve kolega u osnovnom i srednjem obrazovanju. I sami su imali velikih materijalnih i profesionalnih teškoća, pa su sve češće organizovali štrajkove. Među njima izdvaja se po svojoj dužini trajanja štrajk „Difovaca“. Od 59 zaposlenih profesora 50 je štrajkovalo četiri meseca! Imali su jedan jedini zahtev: da se smeni dekan Dragan Tomić „zbog opstrukcije zakonskih funkcija fakulteta“. Štrajk je upešno okončan. O stanju na drugim fakultetima više svedoče tekstovi o siromašenju celog univerziteta i niskim zaradama zaposlenih. Još ranije je Zakonom o univerzitetu ukinuta njegova ekonomija, a napravljena masovna „čistka“ zaposlenih kadrova. U leto 2000. godine vlast je skratila trajanje semestra, što je bio i jedan znak straha od mogućih nemira na fakultetima.

Štrajkom su više pretili nego što su ga organizovali zaposleni u drugim društvenim delatnostima. Zaposleni u kulturi i nauci su bili uskraćeni za nekoliko ličnih dohodaka, sredstva za prevoz, topli obrok, materijalne troškove i sl. Oni su pisali pisma resornim ministrima, ali bez većeg odjeka i uspeha. Bunili su se u jesen i zaposleni u naučno istraživačkim delatnostima. Sve je to ostalo bez nekog ozbiljnijeg rezultata, jer su za vlast decenijama nevažni.

Jedna od najugroženijih socijalnih grupa bili su penzioneri. Oni su 23. marta 2000. godine javno protestovali u Beogradu. Vlast ih je ignorisala, a pripadnici nekih opozicionih pokreta su simbolično palili sveće za one koji su umrli zbog nedostatka sredstava za život i lekova za lečenje. U to vreme država je izgubila sudski spor o oduzimanju imovine u „ICN Galenika“ jednom od suvlasnika, bivšem premijeru Milanu Paniću. Najavljivana je uvoz lekova iz Kine, ali ni to nije ozbiljno pomoglo siromašne i bolesne građane Srbije.

Događaji na političkoj sceni su se ubrzano dešavali, usloznavali i dobijali na težini u drugoj polovini 2000. godine. Oni ovde neće biti analizirani, ne zato što se umanjuje njihov značaj. Glavni razlog je potreba da se razjasne dešavanja na sindikalnoj sceni i odnos sindikata prema privatizaciji i tadašnjoj vlasti. Ovom prilikom osvrćem se na ponašanje i stavove pripadnika dve najveće sindikalne centrale. Prva je Ujedinjeni granski sindikati „Nezavisnost“, a druga je „državni“ sindikat, ili Savez sindikata Srbije.

U Srbiji je prema procenama iznetim 2000. godine ukupan kapital svih preduzeća bio 423 milijarde dinara ili 19,2 milijarde nemačkih maraka (DEM). Nakon primene dotadašnjih zakona o privatizaciji, ali i revalorizacije tog procesa (1994. godine) u privatnoj svojini ostalo je samo 4%! To znači da je „plen“ tadašnje vlasti i onih koji su nastojali da ih smene stvarno velik. UGS „Nezavisnost“ je krajem aprila 2000. godine ponudio opozicionim strankama Ugovor o socijalno pravednoj i demokratskoj Srbiji. Isti predviđa zajednički nastup u privatizaciji. Prema tome dokumentu: „Prvo, izvršiće se brza, ekonomski efikasna, socijalno pravična privatizacija. Drugo, u kupoprodajne ugovore obavezno će se uključiti socijalna klauzula, kao i komponente privrednog razvoja i zapošljavanja. Treće, u proces privatizacije javnih i svih drugih preduzeća uključiće se predstavnici svih reprezentativnih sindikata. I četvrto, izvršiće se celokupna revizija i kontrola dosadašnjeg procesa privatizacije. Ovo poslednje odnosi se, pre svega, na imovinu



ljudi iz vladajuće stranke“ (cit. „Pakt za privatizaciju Srbije“, *Republika*, br. 236-237). Iz navedenog je jasno da je sindikat prešao sindikalni nivo delovanja i da je duboko u političkom polju. Uostalom, to nisu ni krili predstavnici ovog sindikata. U dokumentu „Program metalaca za novi vek“ navodi se da „sindikat mora izaći iz klasične uloge sindikata, odnosno mora obuhvatiti i brojne zadatke i funkcije koje u normalnim okolnostima treba da obave država i druge institucije“. On treba da „...podstakne proces promena postojeće političke i ekonomske strukture, a jedan od ciljeva je i privatizacija“.

U Srbiji je 2000. godine bilo registrovano 11.000 sindikalnih organizacija. Najveći broj je pripadao Savezu sindikata Srbije. Odnos ove centrale prema tadašnjoj vlasti najrečitije objašnjavaju stavovi o privatizaciji i odnosu prema zaštiti interesa sindikalnog članstva i ostalog radništva. Krajem jula predsednik (Tomislav Banović) je na konferenciji za štampu izjavio: „Podržavamo mere i aktivnosti Vlade u obnovi i izgradnji temelja, ali tražimo da se isto toliko pažnja posveti ekonomskim i socijalnim problemima našeg članstva“. („Za hitan sastanak s Vladom“, objavljeno u *Sindikalni poverenik*, br. 134-1'35, 24. Jul 2000. godine). Posle dvadesetak dana moglo se pročitati da je Vlada Srbije saglasna sa svih 13 tačaka koje je naveo ovaj sindikat. Vlada je navela da je: 1. Načelno saglasna da se formira Socijalno ekonomski savez, 2. Formiraće se radna grupa za određivanje minimalnog ličnog dohotka i 3. Doneće propise koji se odnose na penziona i invalidsko osiguranje. Detalji sa sastanka proširenog Predsedništva VSS Srbije u središtu Vlade Srbije otkrivaju još mnogo toga važnog. Tomislav Banović je ocenio da je „bila uspešna saradnja sa Vladom u poboljšanju materijalnog i socijalnog položaja zaposlenih“. U ime sindikata se založio za tržišnu privredu privredu, aktivnu politiku zapošljavanja, poštenu i pravednu privatizaciju i podržao premijera Mirka Marjanovića i predsednika Slobodana Miloševića.

Istorijski i pravo svedočanstvo o stranpućicama sindikata u tranziciji predstavljaju sledeći pasusi (uzeti iz „Saglasnost u 13 tačaka“, *Sindikalni poverenik*, br. 136-137, 21 avgust 2000. godine). Novinar izveštava da je Banović „podsetio da je sindikat imao razumevanja za situaciju zbog agresije i da je Savez sindikata sa svojih 28 granskih sindikata uspeo da očuva socijalni mir, iako je povremeno bilo obustava, pa i štrajkova *isključivo socijalne prirode*“. Nakon toga sledi i originalana izjava predsednika SS Srbije: „Pružamo punu podršku predsedniku SRJ Slobodanu Miloševiću i Vladi narodnog jedinstva Republike Srbije na čelu sa predsednikom Vlade Mirkom

Marjanovićem, u naporima koje čine za očuvanje, obnovu i razvoj naše zemlje“. Iz navedenog sledi da su dve sindikalne centrale bile duboko politički obojene. Jedna je sklapala saveze sa opozicionim strankama i pokretima. Druga je ostala bliska postojećoj vlasti, a daleko od interesa većine članstva i osiromašenog radništva. Nakon promena od 5. oktobra 2000. godine prva je postala bliskija novim vlastima, a druga je marginalizovana. Nekoliko dana posle tih promena Tomislav Banović je podneo neopozivu ostavku. Njegovi naslednici u centrali pokušali su na brojne načine da se „reformišu“ i ograde od dotadašnje uloge u društvu. Sukobi između najvećih sindikalnih centrala i dalje traju. Najveći kamen spoticanja je sindikalna imovina, a sasvim u drugom su planu različito viđenje sindikata i njegove strategije delovanja u novim uslovima.

Najkraće rečeno, u prvih dvet meseci 2000. godine bilo je relativno malo radničkih štrajkova. Oni su obuhvatili mali broj učesnika. Mada su najavljivani kao „generalni“, to su bili štrajkovi u delu ili celom preduzeću. Zahtevi štrajkača najviše su se odnosili na isplatu zaostalih zarada, sredstava za penziona i socijalno osiguranje i pokretanje proizvodnje. Oni su najčešće bili neefikasni, jer su štrajkače ignorisali i poslodavci i vlast. Štrajkači su po pravilu štrajkovali mimo postojećeg sindikata, a neke od štrajkova predvodili su i „novi“ sindikati. U tom periodu češći, duži, masovniji su bili štrajkovi zaposlenih u javnim službama. Tu rade srednji slojevi, koji su naglo siromašili i štrajkom i političkim angažovanjem nastojali to da uspire i smanje. Većina štrajkova je završila neupešno, ignorisanjem i materijalnim iscrpljivanjem štrajkača, što je doprinosilo još većem nezadovoljstvu (ne)zaposlenih građana. To je društveni milje povoljan za nastajanje novih društvenih pokreta, njihovu saradnju i borbu protiv postojeće vlasti. Razrešenje je počelo (završeno?) 5. oktobra.

Dr Nada G. Novaković, sociolog

Upotreba sindikata

upotreba radnika

RANIJE je bio običaj da te, čim se zaposliš, neko automatski učlani u sindikat. To sam shvatio tek kada sam primio prvu platu, a redovno primanje plate je takođe spadalo u tadašnje običaje. Vidim, odbili mi sindikalnu članarinu i dignem dreku, čak napišem